

J. Pomeroy 1972 m.

PROFESIONALIOS ARCHEOLOGIJOS PRADININKAS LIETUVOJE

PROF. DR. JONUI PUZINUI – 100 METŲ

Lietuva turi daug ryškių asmenybių, susijusių su įvairiomis mokslo, meno, kultūros šakomis. Viena iš jų – prof. dr. Jonas Puzinas, kuriam buvo lemta padėti Lietuvos archeologijos mokslo pagrindus, pirmajam formuoti Lietuvos archeologijos mokslą įvairiomis kryptimis. Mokslininkas XX a. ketvirtojo dešimtmečio bėgyje sugebėjo ne tik pats suvokti europinį archeologijos supratimą, bet ir suformuoti pirmąją archeologų mokyklą, nuo kurios prasidėjo akademinės Lietuvos priešistorės studijos.

Lietuvos archeologijos pagrindai buvo suformuoti greitai ir vienu metu mokslininkui veikiant įvairiomis kryptimis. Grįžęs iš Heidelbergo, J. Puzinas pasinėrė į mokslo tiriamąjį darbą. Priešistorinio skyriaus formavimą ir pirmosios profesionalios archeologinės ekspozicijos parengimą Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, archeologijos pagrindų dėstymą Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Šios trys pagrindinės veiklos kryptys įgalino priešistorės mokslą tapti lygiaverčiu kitoms mokslo šakoms Lietuvoje.

J. Puzino priešistorės tyrimuose buvo keliamos tuo metu labai svarbios problemos ir temos, susijusios su Lietuvos archeologijai išskylančiais tikslais ir metodais. Tai baltų protėvynės, atskirų archeologinių laikotarpių išskyrimas, kultūrinė raida priešistoriniais laikais, regioninė priešistorė, priešistorės istoriografija ir tyrinėtų paminklų medžiagos spausdinimas. J. Puzino metodologinė ir teorinė priešistorinės archeologijos koncepcija susiformavo dar studijų Heidelberge metu. Tai pastebima iš 1931 m. parašyto straipsnio „Priešistorinė archeologija ir jos tyrimo metodai“, kuriame išdėstomi svarbiausi archeologijos mokslo tikslai, akcentuojama jo svarba ne tik žmonijos pažinimo

kontekste, bet ir tautos kultūros bei savęs, kaip tautos dalies, identifikavime. J. Puzinas priešistorės mokslą laikė istorijos mokslu, kuris turi tarnauti visuomenės, ūkio sistemų ir dvasinio pasaulio pažinimui. J. Puzino mokslo tiriamasis darbas, kuris buvo vainikuotas studija „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“ (Senovė, 1938. T. IV), buvo ir iki šiolei išliko reikšmingu kelrodžiu tolesniems proistorės tyrinėjimams. Šiame darbe buvo susisteminti visi iki to laiko vykdyti archeologiniai tyrinėjimai, pirmą kartą išsamiai pateikta archeologinių dirbinių tipologija, nustatyta priešistorės chronologija, sutvarkyta archeologijos terminija. Dešimtys reikšmingų mokslinių straipsnių, dalyvavimas tarptautinėse mokslinėse konferencijose bei archeologinėse ekspedicijose buvo išeities taškas, kuriuo Lietuvos priešistorės tyrimai mokslininko dėka įėjo į europinį kontekstą.

J. Puzino spausdintų ir rankraščiųuose išlikusių temų diapazonas gana platus, o tai rodo mokslininko kaip asmenybės intelektą. Be archeologijos, mokslininkas daug rašė Lietuvos istorijos, lingvistikos, etnologijos, medicinos istorijos, kultūros, švietimo bei politikos klausimais. Reikšmingi J. Puzino biografiniai darbai apie Teodorą Narbutą, Liudviką Kšyvicikį, Tada Daugirdą, Petrą Avižonį. J. Puziną galime laikyti ir enciklopedininku, nes jis buvo vienas pagrindinių Bostone leistos enciklopedijos redaktorių.

J. Puzinas, būdamas profesionaliosios Lietuvos archeologijos mokslo pradininkas, netapo siauru kabinetiniu mokslininku. Jis populiarino archeologiją gretindamas ją su istorija, lingvistika, kultūra, netgi menu.

Labai reikšmingu faktu J. Puzino akademinėje plotmėje reikėtų laikyti tai, kad mokslininkas sukūrė savo archeologinę mokyklą. Trys žymieji pokario Lietuvos archeologai – R. Jablonskytė-Rimantienė, R. Volkaitė-Kulikauskienė, P. Kulikauskas ir pasaulyje išgarsinusi Lietuvos priešistorę bei kultūrą M. Alseikaitė-Gimbutienė – baigė savo archeologines studijas pas prof. Joną Puziną. Viena iš prof. J. Puzino mokinių R. Volkaitė-Kulikauskienė rašo: „...Dabar prisikėlusioje nepriklausomoje Lietuvoje mes, vyresniosios kartos archeologai, buvę Profesoriaus mokiniai, galime jau atvirai didžiulis savo Mokytoju, davusiu mums pagrindus tada dar labai nepopuliarioje archeologijos srityje...“ (Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuvos archeologijos ugdytojas // Lietuvos mokslas, 1995. T. III, kn. 7, p. 144). Visiems aukščiau minėtiems J. Puzino mokiniams teko klausyti profesoriaus paskaitų. Jos buvo įdomios ir metodiškai paruoštos, dažnai skaitomos muziejuje, tiesiogiai prie archeologinių radinių. Studentai ruošė referatus, skirtus archeologinių radinių analizei bei kultūriniais procesams, vykusiems visoje Europoje. Plačiau susipažinti su archeologija jo klausytojai galėjo išvykose prie archeologinių paminklų ar dalyvaudami jų tyrinėjimuose. Todėl buvo galima mokinius sudominti ir patraukti tolesnėms priešistorės studijoms. J. Puzinui tai sėkmingai pavyko įgyvendinti. Jo skaitomose paskaitose plačiausiai buvo aptariamasi priešistorinės Lietuvos ir Pabaltijo regionas, tačiau tarp dėstomų dalykų buvo ir „Indoeuropiečių protėvynė“, „Vikingai Pabaltijy“, „Europos prosenovės metmenys“ bei kiti kursai, kuriuose atsispindi Rytų Pabaltijo ir Vakarų Europos regionuose proistoriniai laikais vykę sudėtingi procesai.

J. Puzinui studijos Vokietijoje padėjo sėkmingai plėtoti akademinį darbą, dirbant Hamburgo–Pinnebergo universitete. Čia pasireiškė jo ne tik kaip mokslininko, pedagogo, bet ir kaip organizatoriaus gabumai. Įsteigus universitetą, J. Puzinas tapo jo archeologijos profesoriumi ir kartu dirbo administracijoje, eidamas lietuvių sky-

riaus dekaną pareigas. Čia jis intensyviai dirbo ir mokslinį darbą. Dirbdamas sunkiomis sąlygomis parašė nemažai straipsnių „Ledynai ir pirmųjų žmonių pasirodymas Lietuvoje“, „Ankstyvųjų Lietuvos gyventojų kultūros ir tautybės klausimas“, „Mažosios Lietuvos proistorės bruožai“, kurie vėliau buvo išspausdinti „Vilties“, „Aidų“ leidiniuose.

Labai reikšmingas indėlis Lietuvos muziejinkystėje buvo J. Puzino originaliai įrengta priešistorės ekspozicija Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, kur visuomenei pirmą kartą buvo pateikta Lietuvos priešistorė, atspindėjusi muziejuje sukauptų ir iš kitų muziejų depozito teisėmis gautų archeologinių eksponatų chronologiją ir tipologiją.

Gyvendamas emigracijoje J. Puzinas jautėsi atitrūkęs nuo akademinio darbo, tačiau ir ten būdamas, atplėštas nuo tiriamojo objekto šaltinių – archeologijos paminklų ir medžiagos, sugebėjo paruošti daug vertingų darbų, tarp jų „Švėkšnos krašto proistorė“, „Švėkšnos kraštas Baltijos pajūrio archeologinių tyrinėjimų šviesoje“, „Sūduva naujausių archeologinių tyrinėjimų šviesoje“, „Zanavykų krašto proistorė“ ir kt. Visi jo darbai paremti giliai pažintais proistorės šaltiniais ir parašyti gražiai, kaip jo paties M. Daukšos „Postilės“ vertimas, lietuvių kalba.

Nors mokslininkas daugiausia dėmesio emigracijoje skyrė moksliniam darbui, tačiau JAV lietuvių išeivijos įvairiose organizacijose plačiai dirbo visuomeninį darbą. J. Puzinas buvo Filadelfijos lietuvių bendruomenės pirmininkas, dirbo Pasaulio lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos pirmininku, Lietuvos laisvės komitete, buvo Pedagoginio lituanistikos instituto rektorius, Amerikos lietuvių bibliotekos leidyklos pirmininkas, vadovavo antrajam mokslo ir kūrybos simpoziumui, suorganizavo III Lietuvių kultūros kongresą.

Visa lietuvių išeivija, kaip ir jo mokiniai Lietuvoje, profesorių laiko tauria, humaniška asmenybe, o tarp Lietuvos archeologų mokslininkas visada liks profesionalios Lietuvos archeologijos pradininkas.

THE PIONEER OF THE PROFESSIONAL ARCHAEOLOGY IN LITHUANIA

100TH BIRTH ANNIVERSARY OF PROFESSOR DOCTOR JONAS PUZINAS

Lithuania has a lot of outstanding personalities related with different science, art and culture spheres. One of them is Professor Doctor Jonas Puzinas who laid the fundamentals of the Lithuanian archaeology, who first formed up the Lithuanian archaeology in different directions. During the 4th decade of the 20th century the scientist managed not only to grasp the European conception of archaeology, but also to establish the first school of archaeologists, where the academic studies of the Lithuanian prehistory were started.

The basics of the Lithuanian archaeology were formed quickly and at the same time participating in different spheres. Having returned from Heidelberg, J. Puzinas undertook his research, as well as started the formation of the Prehistory Department and the organization of the first exposition of the professional archaeology in the Vytautas Magnus Culture Museum. At the same time he lectured on the basics of archaeology at Vytautas Magnus University. These three main activities made the prehistory science equal to other sciences in Lithuania.

In explorations of prehistory J. Puzinas raised urgent issues and themes of that time were raised. They were related with the purposes and methods of the Lithuanian archaeology, such as segregation of the Balts and separate archaeological periods, the cultural development in prehistoric times, the regional prehistory, the historiography of the prehistory and publishing of the materials from explores sites. J. Puzinas' methodological and theoretical conception of the prehistoric archaeology was formed during his studies in Heidelberg. This is noticed in his article written in 1931, "Prehistoric archaeology and its exploration methods" where the key purposes of archaeology were set, and also the importance of archaeology was emphasised not only as serving for the

cognitive purpose but also for the identification of oneself as the part of the nation. J. Puzinas considered prehistory as history science, which must serve the cognition of the society, economic systems and spiritual world. J. Puzinas' research which was finalised by the publication "The Data of the latest prohistoric explorations" (Senovė, 1938. T. IV) was and still is a significant signpost for further explorations of the prehistory. In this work the author systemised all the archaeological explorations, presented the typology of the archaeological artefacts for the first time, established the chronology of the prehistory and systemised the terminology of archaeology. Tens of significant scientific articles, participation in international scientific conferences and archaeological expeditions made the contribution that the explorations of the Lithuanian prehistory were included into the European context thanks to J. Puzinas.

The range of the articles by J. Puzinas, both published or in manuscript, is rather wide. This evidenced J. Puzinas' high intelligence. Besides archaeology, J. Puzinas wrote many articles on Lithuanian history, linguistics, ethnology, medicine history, culture, education and politics. Significant works by J. Puzinas are the biographies about Teodoras Narbutas, Ludwik Krzywicki, Tadas Daugirdas, Petras Avižonis. J. Puzinas can also be considered an encyclopaedist, as he was one of the chief editors of the encyclopaedia, published in Boston.

Being the pioneer of the professional Lithuanian archaeology, J. Puzinas popularised archaeology while comparing it with history, linguistics, culture and even art.

Significant accomplishment in J. Puzinas' academic activities is the establishment of the Archaeology School. Three famous archaeologists of the postwar period, R. Jablonskytė-Rimantienė, R. Volkaitė-Kulikauskienė and P. Kulikauskas, and M. Alseikaitė-Gimbutienė, who

propagated the Lithuanian prehistory and culture in the world, finished archaeological studies at J. Puzinas' school. One of J. Puzinas' students, R. Volkaitė-Kulikauskienė wrote: "... Now in the restored independent Lithuania we, archaeologists of the elder generation, former J. Puzinas' students, can boast openly our Teacher who gave us the basics of the very unpopular archaeology at that times..." (Volkaitė-Kulikauskienė R., Educator of the Lithuanian archaeology // *Lietuvos mokslas*, 1995. T. III, kn. 7, p. 144). All the above mentioned J. Puzinas' students attended the professor's lectures. The lectures were interesting and well methodically prepared, they were often read in the museum by archaeological finds. His students wrote papers for the analysis of archaeological finds and cultural processes, taking place in all the Europe. In order to get more information on archaeology, students could take part in excursions to archaeological monuments or participate in explorations. It was easy to interest students and to fascinate them with further prehistory studies. J. Puzinas knew how to do this. Though his lectures were mostly about the prehistoric Lithuania and Baltic region, also among the subjects he lectured there were "Indo-European Pro- Native Land", "Vikings in the Baltic region", "The European prohistory" and other courses where complex processes which took place in the Eastern Baltic region and in the Western Europe at that times were reflected.

The studies in Germany helped J. Puzinas to develop further the successful academic work having arrived at Hamburg – Pinneberg University. Here he showed up not only as scientist and educator, but also as an organizer. Having established the University, J. Puzinas became the Archaeology Professor and at the same time he was the Dean of the Lithuanian Department. Here he also worked intensively on his research. Working under challenging conditions, he wrote a number of articles: "Glaciers and the appearance of the first people in Lithuania", "Issue of the culture and nationality of the early Lithuanian inhabitants", "Features of the prohistory of the Lithuania

minor", which were later published in the newspapers "Viltis" and "Aidai".

A very significant contribution to the Lithuanian museology was the original exposition of the prehistory organized by J. Puzinas in the Vytautas Magnus Culture Museum. Here people could get acquainted with the Lithuanian prehistory for the first time. The exposition reflected the chronology and typology of the archaeological exhibits own by the museum and the other exhibits received from other museums as deposits.

In emigration J. Puzinas felt aloof from the academic work, however while being apart from the sources of the study – archaeological monuments and materials, he managed to prepare a lot of valuable works such as "Prohistory of Švėkšna region", "Švėkšna region in the archaeological explorations at the Baltic seacoast", "Latest archaeological exploration in Sūduva", "Prohistory of Znavykai region" and others. All his works were based on very well-known prehistoric sources and written in the perfect Lithuanian language as well as his translation of M. Daukša's "Postilė".

Though in emigration the scientist devoted most of his time to his research works, he also participated actively in different organizations of the Lithuanian exile in the USA. J. Puzinas was the Chairman of the Lithuanian Community in Philadelphia, and the Chairman of the Culture Council of the World Lithuanian Community, also worked in the Lithuanian Liberation Committee, also he was the Rector of the Pedagogical Institute of Lithuanistics, the Chairman of the USA Lithuanian Library Publishing House; he headed the 2nd Science and Fiction Symposium and organized the 3rd Congress of the Lithuanian Culture.

All the Lithuanian emigrants, as well as J. Puzinas' students in Lithuania, consider the Professor as a noble and humane personality, and among Lithuanian archaeologists he will remain forever the pioneer of the Lithuanian archaeology.

ALGIRDAS GIRININKAS